

OBSAH

Úvodem (9)

SHAKESPEARŮV KRÁL LEAR

TEXTY A KONTEXTY: GENEZE (12)

Příběhy o pyšném králi (12)

Nabúkadnesar (12)

Jób (12)

Kroniky (14)

Král Lear a *Král Leir* (15)

Král Lear a středověké morality (16)

Brian Annesley (17)

Král Lear a král Jakub (18)

Král Lear a Harsnett: divadlo ďáblů (19)

Sebepoznání (20)

Král Lear a renesanční skepse (20)

Král Lear a renesanční pastorála (22)

LEAROVSKÁ ZRCADLENÍ (25)

Začátek hry (25)

Mlčení a řeč (26)

Zrcadla řeči: „nic“ jako divadelní akce (28)

Zrcadla přírody (34)

Zrcadla převrácenosti (35)

Převleky kostýmů, převleky řeči (38)

Řeč hromu (40)

Konec hry (42)

PROMĚNY LEARA: RECEPCE A INSCENACE (47)

Renesanční *Lear* (47)

Neoklasicistní *Lear* (48)

Od osvícenství k romantismu (50)

Viktoriánský *Lear* (52)

Moderní *Lear* (53)

Současný *Lear* (54)

Poznámky (57)

EDIČNÍ POZNÁMKA (64)

KING LEAR (68)

KRÁL LEAR (69)

BOHUSLAV MÁNEK:
KRÁL LEAR V ČESKÝCH PŘEKLADECH
A NA ČESKÉM JEVIŠTI (345)

Poznámky (358)

Literatura (360)

České překlady a úpravy *Krále Leara* (363)

Soupis českých inscenací *Krále Leara* (367)

Literatura (373)

Ú V O D E M

Stejně jako předchozí svazky této shakespeareovské ediční řady i tato kniha obsahuje vlastně knihy tři. Tou první je studie o *Králi Learovi*, která má tři části a funguje jako tři shakespeareovská zrcadla. V tom prvním se zračí geneze *Krále Leara* a nejrůznější kontexty, které byly pro vznik hry nějakým způsobem důležité. To druhé postihuje složitá a mnohdy jemná zrcadlení slov a divadelní akce uvnitř hry samé, a to třetí alespoň v hrubých obrysech načrtává proměny *Krále Leara* na anglických jevištích v průběhu staletí.

Druhou knihou uvnitř tohoto svazku je anglický text *Krále Leara*, o jehož pramenech a edici je podána detailní zpráva v Ediční poznámce na s. 64-67.

Třetí „kniha v knize“ je překlad *Krále Leara*, který se snaží být co nejdůvěrnější renesančnímu originálu i současné mluvě, zároveň využívá divadelní zkušenosti z inscenací, v nichž byl použit.

Stejně jako všechny předchozí svazky této ediční řady i *Krále Lear* je vybaven anglickými a českými poznámkami. Anglické poznámky vysvětlují všechny obtížnější dobové výrazy a slouží jako jakýsi malý příruční shakespeareovský slovník. Poznámky na české stránce mají obecnější interpretační charakter a snaží se komentovat divadelní dění uvnitř textu *Krále Leara*, vysvětlovat smysl dobových narážek, odkazovat na ostatní text hry a připomenout jeho četné biblické i jiné ozvěny. Smyslem takto uspořádaných poznámek je vyjít co nejvíce vstříc čtenářům a pozvat je do fantastického světa Shakespeareovy hry.

Svazek uzavírá přehledná studie o českých inscenacích *Krále Leara* a soupis jeho českých překladů z pera Bohuslava Mánka.

Tento překlad by neměl podobu, kterou má, nebýt velké tradice českého shakespeareovského překladu. Každý současný český překladatel Shakespeara, ať chce či nechce, stojí na ramenou svých předchůdců. Může-li se snad dívat trochu jiným směrem, pak právě díky nim.

Bezprostředním divadelním impulsem k tomuto překladu byly Letní shakespeareovské slavnosti na Pražském hradě v ro-

ce 2002. Nový překlad *Krále Leara* si vyžádala agentura Schok pro inscenaci této tragédie v režii Martina Huby a s Janem Třískou v hlavní roli. Setkání s Martinem Hubou a Janem Třískou nad textem *Krále Leara* bylo a zůstává výjimečnou a nezapomenutelnou zkušeností. Inspirativní bylo i setkání s tvůrčím kolektivem plzeňského Divadla J. K. Tyla, které v režii Jana Buriana a s Pavlem Pavlovským v hlavní roli inscenovalo hru v zimě roku 2004.

Překlad, úvodní studie i poznámky, třebaže představují osobní náhled, za mnohé dluží desítkám divadelníků, badatelů a kritiků. Tento dluh je vyjádřen v textových poznámkách a v soupisu Literatura na s. 373–375.

Není možné na tomto místě vyjmenovat všechny, kdo přímo či nepřímo přispěli k tomu, že tento svazek mohl spatřit světlo světa. Největší dík patří nakladatelství Atlantis, jeho ředitelce Jitce Uhdeové a redaktorce Janě Uhdeové. Díky nim může pokračovat ediční řada, která si už našla své čtenáře. Michal Uhde a jeho typografické studio se této náročné ediční řadě věnují již řadu let.

Zdeněk Stříbrný, Martin Procházka a Martin Pokorný poskytli cenné materiály. Ústav anglistiky a amerikanistiky FF UK mi umožnil krátký, ale významný studijní pobyt ve Velké Británii, který dovolil studium u nás nedostupných materiálů. Veliký dík patří Ústavu anglistiky a amerikanistiky za zprostředkování grantové podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (výzkumný záměr MSM 0021620824).

Moje žena byla první čtenářkou překladu i studie.

Tomáš Engel stál u zrodu celé této ediční řady, která by bez jeho spontánní a obětavé pomoci vznikala daleko obtížněji, vznikla-li by vůbec.

Mimořádný dík patří Milanu Corjakovi a pražské pobočce Komerční banky za laskavou podporu této publikace.

SHAKESPEARŮV KRÁL LEAR

Král Lear rozdělil království, zřekl se moci a pošetile přiměl své tři dcery soutěžit o to, která ho má nejvíc ráda. „Co řekneš, aby ti připad větší díl než sestřám?“ zeptá se nejmladší dcery Kordelie. A Kordelie mu odpoví: „Nic, můj pane.“

„Nic?“ zeptá se Lear.

„Nic,“ odpoví mu Kordelie.

„Nic? Z ničeho nic nevzejde,“ řekne na to Lear, ale nemá pravdu. Z ničeho vždycky něco vzejde. Neboť „nic“ není jenom nic, ale také „něco“, zvláštní druh něčeho to je, jemuž se říká „nic“.

Z Kordeliina jednoslabičného, malého, téměř titěrného slova „nic“ vzešlo něco velikého - veliká Shakespearova tragédie *Král Lear*. Slovo „nic“ se v ní neustále opakuje, dotírá jako neodbytný hmyz, šklebí se, vysmívá se, syčí a skučí, řve jako poraněné zvíře, burácí jak hrom, valí se jak příval z nebe, a pak tiše zaúpí a umře.

Král Lear je hra o „ničem“. Ale tohle shakespearovské „nic“ je tak veliké, že se do něj vejde král-blázen vzbuzující pláč, král, který je skutečně velký, až když žije s prasaty a pobudy. Vejde se do něj drama lidské duše, která nalézá rozum až v šílenství a prohlédne až ve slepotě.

Král Lear je bezpochyby jednou z největších, ne-li největší Shakespearovou tragédií. Největší proto, že všechno dění a lidské konání v ní probíhá na obrovských pláních země i nebe. Několik postav v ní představuje drama lidského údělu. Je to hra velmi konkrétní, fyzický detail v ní hraje mimořádnou roli, zároveň hra univerzální, hra o světě, který se otřásá v základech, hra, v níž se hrouť všechny tradiční hodnoty, hra vizionářská a apokalyptická.

V samém srdci této Shakespearovy tragédie je obraz poutníka a cesty. Geograficky vzato putuje Lear ze svého sídla do Doveru. Ale jako každá cesta poutníkova i Learova pouť má ještě jiný, daleko důležitější rozměr. Lear putuje z královského paláce do pusté přírody, od svých dcer Regan a Goneril ke Kordelii, od pýchy k pokoře, od panovačné a autoritářské sebestřednosti k soucitu a odpuštění, od koruny ze zlata, symbolu slávy, bohatství a moci, k věnečku z plevele a polního kvítí.

TEXTY A KONTEXTY: GENEZE

Příběhy o pyšném králi Shakespearův *Král Lear* je podobenství o člověku, které se zrodilo z pradávných příběhů o sebepoznání. Patří k nim například různé verze středověkého příběhu o pokoření pyšného krále. V jedné verzi tohoto příběhu se pyšný král jde vykoupat, a když vyleze z vody, nenažene svůj oděv ani svou družinu. Z někdejšího krále se stává nahý člověk, který ztrácí svou identitu. Jeho královskou roli převezme anděl seslaný z nebe, aby králi připomněl, že Bůh pokořuje pyšné a pozdvihuje pokorné. Když se nahý král pokouší ostatním dokázat svůj královský majestát, vysmívají se mu všichni jako bláznovi. Hladový a žízňivý král žije mezi žebráky před královským palácem, poznává svou někdejší aroganci, kaje se a anděl mu posléze navrácí jeho královskou moc.¹

Nabúkadnesar V jednom příběhu o pokoření pyšného krále je zmíněn i starozákonní král Nabúkadnesar, jemuž se zdál sen o pokáceném stromu. Učený Daniel mu sen vyložil: „Toto je výklad, králi: Je to rozhodnutí Nejvyššího, které dopadlo na krále, mého pána. Vyženou tě pryč od lidí a budeš bydlet s polní zvěří. Za pokrm ti dají rostliny jako dobytku a nechají tě skrápět nebeskou rosou.“ Danielův výklad snu se naplnil skutkem a Nabúkadnesar byl vyhnán pryč od lidí, pojídal rostliny jako dobytek, „až mu narostly vlasy jako peří orlům a nehty jako drápy ptákům“.² Nabúkadnesar po jistém čase pozdvihl oči k nebi a vrátil se mu rozum.

Podobnost mezi příběhem Shakespearova *Leara* a Nabúkadnesara je stejně očividná jako to, co oba příběhy odlišuje: Learovi není na rozdíl od starozákonního krále dopřáno obnovit svou někdejší moc. V Shakespearově *Králi Learovi* schází onen Král nebes, který trestá pyšné a pozdvihuje pokorné. Ze starozákonního příběhu zbyl v Shakespearově tragédii motiv pokoření pýchy a četné přírodní a zvířecí obrazy, ale schází v ní Bůh.

[12]

Jób K biblickým textům, které se podílejí na významu *Krále Leara*, patří především *Jób*. Starozákonní příběh Jóba inspiroval nejen mnoho obrazů a úsloví přítomných v textu tragédie, ale byl zcela nepochybně Shakespearovi modelem pro ztvárnění Learova utrpení. Souvztažnost *Krále Leara* a knihy

Jób nespočívá jen v bezpočtu konkrétních narážek či ozvěn, ale i v celkovém způsobu řeči.

Pak otevřel *Jób* ústa a zlořečil svému dni.

Jób mluvil takto:

„Ať zanikne den, kdy jsem se zrodil,
noc, kdy bylo řečeno: ‚Je počat muž.‘

Ať se onen den stane temnotou,
shůry Bůh ať po něm nepátrá,
svítání ať se nad ním nezaskví.

Temnota a šerá smrt ať jsou jeho zastánci,
ať se na něj snese temné mračno,
zatmění dne ať na něj náhle padne.

A tu noc, tu mrákota ať vezme,
ať se netěší, *že je mezi* dny roku,
do počtu měsíců ať se nedostane.

Ta noc ať je neplodná,
žádné plesání ať do ní nepronikne.

(*Jób* 3,1-7)

Lear s *Jóbem* sdílí řeč kletby, obrazy temnoty a noci, zatmění i neplodnosti. *Jób*, největší kniha utrpení v celém Starém zákoně, prostupuje největší Shakespearovo drama utrpení v míře skutečně nevidané. Lear proklíná svůj osud jako *Jób*, trpí a pláče jako *Jób*, prožívá bouři jako *Jób* a podobně jako *Jób* se také ptá:

Stromu *zbývá* aspoň naděje,
že i když podřít, začne rašit znovu
a že jeho výhonky růst nepřestanou,
byť odumřel jeho kořen v zemi
a na prach ztrouchnivěl jeho pařez.

Jak ucítí vodu, pučí znovu,
rozvětví se jako mladý stromek.

Zemře-li muž, rozpadne se.

Zhyne-li člověk, kam se poděl?

(*Jób* 14,7-10)

Kam se poděje Lear, když zhyne? Kam Kordelie? *Krále Leara* spojuje s biblickou knihou *Jób* také rytmus zklamaných očekávání. Kdykoli se v textu *Krále Leara* objeví naděje, je podobně jako v knize *Jób* zmarněna v následujícím výstupu či scéně. V jednom ohledu se však *Král Lear* od knihy *Jób* zásadně liší: zatímco Bůh nakonec *Jóbovi* požehná, Lear umí-

rá bez požehnání. Zatímco Jób se dočkal štěstí a prosperity, žil ještě „sto čtyřicet let a viděl své syny i syny svých synů do čtvrtého pokolení“³, Learovi Shakespeare tuto milost odepřel.

Neméně podstatné pro genezi i interpretaci *Krále Leara* jsou starozákonní knihy *Žalmy*, *Prísloví* a *Kazatel* a novozákonní *Skutky apoštolů*, oba Pavlovy *Listy Korintským*, nebo *Zjevení Janovo*, zvláště pak obraz apokalypsy. Tato úzká spjatost textu *Krále Leara* s biblickými texty propůjčuje Shakespeareově tragédii hloubku a univerzálnost. Paradoxem Shakespeara básnického a dramatického podobenství o člověku je, že *Král Lear* přes svou homiletickou a biblickou dimenzi není hra křesťanská.⁴

Kroniky O pyšném králi vypráví i anglický středověký kronikář Geoffrey z Monmouthu ve své *Historii britských králů* (*Historia Regum Britanniae*, asi 1135) a v jeho rukou se prastarý mytický příběh proměňuje v rodinné i politické drama. Geoffreyho z Monmouthu zajímal motiv rozdělení království a v příběhu o králi Leirovi se soustředil jak na politické důsledky rozdělení země, tak na zkoušku lásky tří dcer. Rozdělení království vede v jeho podání ke vzpouře manželů starších dcer krále Leira. Ti odejmou Leirovi moc a všechna jeho privilegia a práva, Leir uprčne do Francie, spojí se s Cordeillou, kterou původně zavrhl, společně opět dobudou království a on se ujímá vlády. Po jeho smrti usedne na trůn Cordeilla.

Avšak Geoffreyho *Historie* tím nekončí: Leirovy „zlé“ dcery mají syny Margana a Cunedaga, kteří povstanou proti své tetě Cordeille, uvězní ji a zoufalá Cordeilla si vezme život. Posléze se Margan s Cunedagem znesváří, následuje občanská válka, která zpusťší celou zem, Margan je zabit a vlády v Británii se ujímá Cunedag.

Středověký příběh Geoffreyho z Monmouthu převzali alžbětinskí kronikáři, spisovatelé a dramatici. Raphael Holinshed, jeden z nejnámějších kompilátorů starých kronik, zařadil Geoffreyho příběh do svých latinsky psaných *Kronik Anglie, Skotska a Irska* (*Chronicles of England, Scotland and Ireland*, 1577). Holinshedovy kroniky byly základními prameny několika Shakespeareových tragédií, například *Hamleta* a *Krále Leara*, a jeho politických dramát z anglických dějin.⁵

Jak *Král Lear*, tak *Hamlet* zároveň navazují na první anglickou tragédii *Gorboduc*, kterou v roce 1565 napsali Thomas Sackville a Thomas Norton. *Gorboduc* je první anglickou verzí senekovské tragédie msty a téma rozdělení království je v ní zcela určující.

Král Lear a Král Leir Nejvýznamnější dramatickou předlohou Shakespearova *Krále Leara* je anonymní hra *Pravdivý příběh Krále Leira a jeho tři dcer* (The True Chronicle Historie of King Leir and his three daughters, hráno asi 1590, tiskem 1605). Tato hra byla velmi populární mimo jiné proto, že téma rozdělení království bylo v Shakespearově době neobyčejně aktuálním politickým problémem. Podobně jako *Gorboduc* byla tragédie o králi Leirovi varováním před rozdrobením politické moci a připomínala *exemplum* neboli příklad dobrého a špatného rodičovství a dobrého a špatného výkonu královské moci.

Ve srovnání se Shakespearovým *Králem Learem* se *Král Leir* jeví jako hra výrazně křesťanská. Zatímco v *Králi Leirovi* je Bůh, v *Králi Learovi* se mluví pouze o bozích. Navíc bohové nejsou v Shakespearově *Learovi* člověku přátelští, spíše naopak, a jejich spravedlnost je více než pochybná. V *Leirovi* Bůh trestá hříšníky a zlo. Když se Leir zříká trůnu, praví:

Rád bych se zbavil světských starostí
a pomyslet chci na blaho své duše.

(II. 27-28)

Král Lear nemyslí na blaho své duše, ale na své pohodlí:

Tu mapu sem! Vězte, že království
jsme rozdělili na tři. Hodláme
zbavit náš značně pokročilý věk
všech starostí a přenechat je mladším.
Bez břemene se doplazíme k smrti.

(I. 1. 36-40)

Zatímco Cordella v *Králi Leirovi* přijímá své zavržení jako vůli Boží, Shakespearova Kordelie nikdy nemluví o svém osudu takto explicitní křesťanskou řečí. Bouře je v *Leirovi* chápána jako Boží hněv, zatímco Shakespearův Lear se vzpurně ptá po příčině hromu a mluví tak, jako by sám byl bůh hromu. Lear je v tomto výjevu rebel upomínající spíš na faustovskou

[15]

[I.1] EDMUND My services to your lordship.
 KENT I must love you and sue to know you better.
 EDMUND Sir, I shall study deserving. 30
 GLOUCESTER He hath been out nine years, and away he
 shall again. The King is coming.
*Sennet. Enter King Lear, Cornwall, Albany, Gonerill, Regan,
 Cordelia, and attendants*
 LEAR Attend the lords of France and Burgundy,
 Gloucester.
 GLOUCESTER I shall, my lord.
Exit
 LEAR Meantime we shall express our darker purpose. 35
 Give me the map there. Know that we have divided
 In three our kingdom; and 'tis our fast intent
 To shake all cares and business from our age,
 Conferring them on younger strengths, while we
 Unburdened crawl toward death. Our son of Cornwall -
 And you, our no less loving son of Albany -
 We have this hour a constant will to publish
 Our daughters' several dowers, that future strife
 May be prevented now. The princes, France and
 Burgundy,
 Great rivals in our youngest daughter's love, 45
 Long in our court have made their amorous sojourn,
 And here are to be answered. Tell me, my daughters,
 Since now we will divest us both of rule,
 Interest of territory, cares of state,
 Which of you shall we say doth love us most, 50

[74] 30. *study deserving*: make effort to deserve your esteem.
 32.-33. *Sennet*: a trumpet fanfare. 33. *Attend*: escort into royal
 presence. 35. *darker*: secret, inward. 37. *fast*: firm. 40. *son*:
 son-in-law. 42. *constant*: firm, resolute; *publish*: proclaim in
 public. 43. *several*: separate, different. 44. *France and Burgundy*:
 rulers and princes were habitually addressed by the name of
 their territory (dukedoms, kingdoms, etc.). 46. *amorous sojourn*:
 courtship. 48. *divest*: resign. 49. *Interest of territory*: right or title
 to the territory.

EDMUND K vašim službám, pane. [I.1]

KENT Určitě si budem rozumět. Chci vás poznat blíž.

EDMUND Pokusím se získat vaši přízeň, pane. 30

GLOSTR Devět let byl pryč a brzo nám zase odjede. Přichází král.

Fanfáry. Vystoupí král Lear, Cornwall, Albany, Goneril, Regan, Kordelie a družina

LEAR Přiveď sem pány z Francie a Burgundska,
Glostře.

GLOSTR Ano, pane.

Odejde

LEAR My zatím zjevíme svůj tajný záměr. 35

Tu mapu sem! Vězte, že království
jsme rozdělili na tři. Hodláme
zbavit náš značně pokročilý věk
všech starostí a přenechat je mladším.

Bez břemene se doplazíme k smrti. 40

Vám, Cornwalle, i Albany, nám drahý
neméně, veřejně chcem oznámit
rozhodnutí stran věna našich dcer
a pro budoucnost zamezit všem svárům.

Knížatům z Francie a Burgundska,
soupeřům v lásce k naší nejmladší, 45

co už tak dlouho prodlévají u nás
v milostném očekávání, dnes dáme
odpověď. Řekněte mi, moje dcery –
když v tuto chvíli zřikáme se vlády,
nároků na půdu i péče o stát –, 50

Glostr, Kent a Edmund tvoří vstupní obraz stáří a mládí, rodičů [75]
a dětí. Glostrovo povrchní žertování je urážkou Edmunda,
jehož chladně zdvořilé repliky vnášejí do prvního výstupu hry
spodní význam hanby, napětí a hrozby. Fanfáry zruší první
výstup a ohlašují druhý začátek hry, spočívající v Learově
imperiální a zároveň samolibé abdikací řeči. Království už je
rozděleno, a přesto Learovy dcery musejí veřejně soutěžit
o velikost podílu, který má být úměrný velikosti jejich lásky.
Vstupní rituál „lámání chleba“ tak navzdory obřadné královské
pompě vyznívá směšně a trapně.

[I.1] That we our largest bounty may extend
Where nature doth with merit challenge. Gonerill,
Our eldest born, speak first.

GONERILL

Sir, I love you more than word can wield the matter,
Dearer than eyesight, space, and liberty, 55
Beyond what can be valued rich or rare,
No less than life, with grace, health, beauty, honour,
As much as child e'er loved or father found;
A love that makes breath poor and speech unable;
Beyond all manner of 'so much' I love you. 60

CORDELIA (*aside*)

What shall Cordelia speak? Love, and be silent.

LEAR Of all these bounds, even from this line to this,
With shadowy forests and with champains riched,
With plenteous rivers and wide-skirted meads,
We make thee lady. To thine and Albany's issues 65
Be this perpetual. - What says our second daughter,
Our dearest Regan, wife of Cornwall?

REGAN I am made of that self mettle as my sister

And price me at her worth. In my true heart
I find she names my very deed of love; 70
Only she comes too short, that I profess
Myself an enemy to all other joys
Which the most precious square of sense possesses,
And find I am alone felicitate
In your dear highness' love.

CORDELIA (*aside*) Then poor Cordelia! 75

[76] 52. *Where nature ... challenge*: we shall reward most generously the daughter who can claim possessions not only by natural (i. e. hereditary) right but also by her deserts. 54. *more ... matter*: more than I can say. 62. *bounds*: boundaries. 63. *champains*: flat open country. 64. *plenteous*: abundant; *wide-skirted meads*: widely spread-out meadows. 68. *self mettle*: 1) self-same spirit, 2) self-same substance. 69. *price me at her worth*: I consider myself equal to her. 70. *deed of love*: bond of love. 73. *square of sense*: human body, senses. 74. *felicitate*: joyful, happy.

- která z vás tří nás nejvíc miluje. [I.1]
 Největší štědrost obrátíme tam,
 kde dobré skutky provází i láska.
 Goneril, ty jsi nejstarší, mluv první.
- GONERIL Já miluju vás víc, než umím říct.
 Dražší než zrak jste mi, než svět, než volnost, 55
 dražší než nejdražší a nejvzácnější věc,
 dražší než život, zdraví, krása, čest.
 Miluju vás jak děcko svého otce
 láskou, co bere dech a dusí slova.
 Nade vše na světě vás miluju. 60
- KORDELIE (*stranou*)
 Co řeknu já? Vždyť pravá láska mlčí.
- LEAR Odsud až sem to všechno bude tvoje.
 Prohlašujem tě paní stinných lesů,
 úrodných plání, řek a širých luk.
 To vše je navždy tvé a tvého muže 65
 a vašich potomků. - Co řekne Regan,
 má druhá dcera, žena Cornwallova?
- REGAN Ze stejné látky jsem jak moje sestra
 a vyrovnám se jí i v lásce k vám.
 Vzala mi slova z úst, když mluvila 70
 o lásce k vám. Já k tomu jenom dodám,
 že zříkám se všech slastných rozkoší,
 co svět a smysly mohou nabídnout,
 a celé svoje štěstí nalézám
 jen v lásce k Vaší Výsosti.
- KORDELIE (*stranou*) Co teď, 75

54.-60. *Já miluju ... vás miluju*: Goneril přistoupí na ohlášená pravidla hry a odpovídá Learovi rétorickým vyznáním lásky, jehož určujícím řečovým gestem je hyperbola a superlativ. Goneril zcela zřejmě neříká, co cítí, ale co se sluší. Shakespearovo divadlo řeči funguje bezchybně: celá promluva Goneril je v dané divadelní situaci popřením toho, co říká. Na minimální ploše divadelní situace Shakespeare přehrává to, co potvrdí tragédie jako celek. O začátku hry viz s. 25-26. [77]

[I.1] And yet not so, since I am sure my love's
 More ponderous than my tongue.
 LEAR To thee and thine hereditary ever
 Remain this ample third of our fair kingdom,
 No less in space, validity, and pleasure 80
 Than that conferred on Gonerill. - Now, our joy,
 Although our last and least, to whose young love
 The vines of France and milk of Burgundy
 Strive to be interested: what can you say to draw
 A third more opulent than your sisters'? Speak! 85
 CORDELIA Nothing, my lord.
 LEAR Nothing?
 CORDELIA Nothing.
 LEAR Nothing will come of nothing. Speak again.
 CORDELIA Unhappy that I am, I cannot heave 90
 My heart into my mouth. I love your majesty
 According to my bond, no more nor less.
 LEAR How, how, Cordelia! Mend your speech a little
 Lest you may mar your fortunes.
 CORDELIA Good my lord,
 You have begot me, bred me, loved me. 95
 I return those duties back as are right fit,
 Obey you, love you, and most honour you.
 Why have my sisters husbands, if they say
 They love you all? Haply when I shall wed,
 That lord whose hand must take my plight shall carry 100
 Half my love with him, half my care and duty.
 Sure I shall never marry like my sisters,

[78] 77. *More ponderous*: has more weight or substance. 78. *hereditary ever*: for all your heirs, i. e. for all times. 80. *validity*: value, fertility. 82. *our last and least*: our youngest and smallest in stature, perhaps also entitled to the smallest portion. 83. *vines of France*: vineyards of France; *milk of Burgundy*: pastures of Burgundy. 84. *interested*: admitted to the interest of sharing; *draw*: win. 89. *Nothing will come of nothing*: ex nihilo nihil fit (Latin), the formula of the creation of the world out of nothing. 92. *bond*: duty. 99. *Haply*: when it happens. 100. *plight*: pledge of marriage.

- já ubohá? Ne, nejsem ubohá,
když moje láska váží víc než slova. [I.1]
- LEAR Tobě a všem tvým potomkům nechť navždy
připadne další třetina mé říše,
rozlehlá, úrodná a líbezná 80
jak ta, co dostala ji Goneril. -
Co naše nejmenší, však o to víc
nám milá? Pastviny Burgundska s révou
Francie prou se o tvou ruku. Co řekneš,
aby ti připad větší díl než sestřám? 85
- KORDELIE Nic, můj pane.
- LEAR Nic?
- KORDELIE Nic.
- LEAR Nic? Z ničeho nic nevzejde. Mluv znova.
- KORDELIE Neumím, bohužel, mít na jazyku, 90
co cítím v srdci. Miluji vás, pane,
jak je má povinnost, ne víc, ne míň.
- LEAR Ta slova trochu oprav, Kordelie.
Šlapeš si po štěstí.
- KORDELIE Můj vzácný pane,
dal jste mi život, výchovu a lásku. 95
Ten dluh vám řádně splácím. Poslouchám vás,
miluji vás a velice vás ctím.
Nač mají sestry manžely, když tvrdí,
že milují jen vás? Až já se vdám,
půl lásky, péče, půl mé oddanosti 100
dostane ten, kdo lásku slíbí mně.
To přece nejde vdát se jako sestry,

86. *Nic, můj pane*: Kordelie se obřadu lichocení odmítne účastnit a naplní činem to, o čem Goneril a Regan jen mluvily. Její mlčení však mluví. Namísto superlativů lásky vydá ze sebe jednoslabičné slovo „nic“, které se stává napjatou pružinou celé tragédie. Shakespeare prostřednictvím slova „nic“ opět sehraje přesně rytmizované divadlo řeči. 96.-97. *Poslouchám vás ... ctím*: největší vzpoura v *Králi Learovi* proběhne prostřednictvím jazyka poslušnosti a lásky připomínajícího katechismus. Kordelie jistě nejedná diplomaticky, zato od samého začátku mluví ryzí řečí. [79]

[I.1] To love my father all.
 LEAR But goes thy heart with this?
 CORDELIA Ay, my good lord.
 LEAR So young, and so untender? 105
 CORDELIA So young, my lord, and true.
 LEAR Let it be so! Thy truth then be thy dower!
 For by the sacred radiance of the sun,
 The mysteries of Hecate and the night,
 By all the operation of the orbs 110
 From whom we do exist, and cease to be,
 Here I disclaim all my paternal care,
 Propinquity and property of blood,
 And as a stranger to my heart and me
 Hold thee from this for ever. The barbarous Scythian, 115
 Or he that makes his generation messes
 To gorge his appetite, shall to my bosom
 Be as well neighboured, pitied, and relieved
 As thou my sometime daughter.
 KENT Good my liege -
 LEAR Peace, Kent! 120
 Come not between the dragon and his wrath.
 I loved her most, and thought to set my rest
 On her kind nursery. (*To Cordelia*) Hence and avoid
 my sight! -
 So be my grave my peace as here I give
 Her father's heart from her. Call France! Who stirs? 125
 Call Burgundy! Cornwall and Albany,
 With my two daughters' dowers digest the third.

[80] 104. *heart*: perhaps a pun on Cordelia's name ('cordis' means 'heart' in Latin). 105. *untender*: unkind, callous. 106. *true*: truthful, straight. 109. *mysteries*: secret rites; *Hecate*: goddess of the underworld and of witchcraft. 110.-111. *operation ... cease to be*: influences of the planets which control our lives and deaths. 113. *Propinquity ... blood*: blood relationships and the obligations of kinship. 115. *Scythian*: inhabitant of Scythia. 116. *makes his generation messes*: makes food of his parents. 122. *set my rest*: 1) stake one's all, 2) find repose. 123. *kind nursery*: loving care.

a přitom pořád milovat jen vás. [I.1]
LEAR To myslíš vážně?

KORDELIE Ano, Výsosti.

LEAR Tak mladá a tak bez citu? 105

KORDELIE Tak mladá a tak upřímná, můj pane.

LEAR Tu upřímnost si vezmi coby věno.

Při svaté záři slunce přísahám,
při tajemné tmě Hekaty a noci,
při planetách a jejich konstelacích, 110

co určují nám životy i smrt,
že zříkám se vši rodičovské péče,
otcovských pout a spřízněnosti krve.

Od této chvíle do skonání světa
buď mému srdci cizí. Barbary, 115

co pojídají z hladu svoje děti,
spíš budu láskyplně chovat v srdci
a litovat a konejšit než tebe,
ač byla jsi mou dcerou!

KENT Výsosti -

LEAR Buď zticha, Kente! 120

A drž se opodál, když zuří drak.
Měl jsem ji nejvíc rád a doufal, že
bude mi oporou. (*Kordelii*) Zmiz, jdi mi z očí!

Ať v hrobě najdu klid. Své dcery se
teď zříkám. Přiveďte Francouze! Honem! 125

A Burgundána. Albany a Cornwall
ať k dvěma věnům rozdělí si třetí.

107.-119. *Tu upřímnost ... dcerou!*: Learova reakce na Kordelii je zcela disproportční a svou extrémností připomene Goneriliny zmnožené superlativy s tím podstatným rozdílem, že Learova řeč nepramení z chladného kalkulu, ale z nezvládnuté emoce, která je už zde umocněna kosmickou dimenzí (slunce, planety, konstelace). Hekata, pohanská bohyně podsvětí a noci, připomene čarodějnický sabat v *Macbethovi*. Learova řeč je první kletbou vyřčenou ve hře, zároveň Lear poprvé použije úděsný obraz kanibalství, který se později v mnoha variantách vrací jako hudební motiv. [81]

ČESKÉ PŘEKLADY A ÚPRAVY KRÁLE LEARA

Tento přehled chronologicky uvádí první vydání nebo vznik rukopisů jednotlivých překladů podle jednotlivých překladatelů. Další vydání a přetisky v souborných kritických vydáních jsou přiřazeny k datu prvního vydání. Rukopisné obrozenecké překlady, které byly tištěny později, jsou zařazeny chronologicky podle doby vzniku překladu.

Překlady

Král Lír a jeho nevděčné dcery. Smutnohra přeložená od Prokopa Šedivého. [Rukopisný opis překladu datovaný 1792 je uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, sig. MS VF53.] Tiskem in: *Literární archiv 1. Sborník Památníku národního písemnictví.* K vydání připravili Rudolf Havel a Miroslav Heřman. PNP, Praha 1966, s. 10-52.

Král Lear. [Úryvek. V kvartovém vydání *Scéna 7*, 70-100, ve foliovém vydání II. 2. 72-102, originál in: SHAKESPEARE 1988, s. 920-921, 954-955.] Přel. Josef Linda. *Vlastenský zvěstovatel*, 6. ledna 1823, č. 1, s. 7-8. Tiskem in: *Literární archiv 1. Sborník Památníku národního písemnictví.* K vydání připravil Mojmír Otruba. Památník národního písemnictví, Praha 1966, s. 112-113.

Král Lear. Shakespearova tragédie v pateru jednání, vzdělána pro divadlo pražské. Přel. Josef Kajetán Tyl. [Tylův rukopis z r. 1835 byl objeven v zámecké kolovratské knihovně v Rychnově nad Kněžnou r. 1952, sig. F.C.I. c 17.] Tiskem in: *Literární archiv 1. Sborník Památníku národního písemnictví.* K vydání připravil Mojmír Otruba. Památník národního písemnictví, Praha 1966, s. 54-111.

Král Lear. Přel. Ladislav Čelakovský. Museum Království českého, typ. Jaroslav Pospíšil, Praha 1856.

Král Lear. [Úryvek, rukopis uložený v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, sig. 4a B9. V kvartovém vydání *Scéna 1*, 1-138, ve foliovém I. 1. 1-146, originál in: SHAKES-

SOUPIS ČESKÝCH INSCENACÍ
KRÁLE LEARA

Tento soupis zahrnuje v dostupných pramenech doložené premiéry inscenací *Krále Leara* v českých profesionálních divadlech za období 1792–2004. Nejsou zahrnuta nastudování amatérských souborů a kočovných společností.

překladatel a název, je-li odlišný	režisér	premiéra	divadlo
Prokop Šedivý <i>Král Lír a jeho nevděčné dcery</i>	[?]	1792 [?]	Vlastenské divadlo, Praha
Josef Kajetán Tyl	[?]	13. 12. 1835	Stavovské divadlo, Praha
Ladislav Čelakovský	J. Chauer [?]	6. 1. 1856	Stavovské divadlo, Praha
Ladislav Čelakovský	J. J. Kolár	29. 11. 1863	Prozatímní divadlo, Praha
Ladislav Čelakovský	J. J. Kolár	3. 12. 1866	Prozatímní divadlo, Praha
Ladislav Čelakovský	Pavel Švanda st.	23. 11. 1872	Městské divadlo, Plzeň
Ladislav Čelakovský	František Kolár	18. 4. 1877	Prozatímní divadlo, Praha
Ladislav Čelakovský	Vendelín Budil	31. 3. 1885	Národní divadlo v Brně (Divadlo na Veveří)
Ladislav Čelakovský	Jakub Seifert	13. 11. 1887	Národní divadlo, Praha